

L'OCUPACIÓ ALTIMPERIAL DEL SOLAR DEL MERCAT DE SANTA CATERINA. UN POSSIBLE CENTRE PRODUCTOR CERÀMIC

LA OCUPACIÓN ALTOMPERIAL DEL SOLAR DEL MERCADO DE SANTA CATERINA. UN POSIBLE CENTRO PRODUCTOR CERÁMICO

L'OCUPATION DU HAUT EMPIRE DE L'EMPLACEMENT DU MARCHÉ DE SANTA CATERINA. UN POSSIBLE CENTRE PRODUCTEUR DE CÉRAMIQUE

En aquest article es presenta la fase de la intervenció realitzada al mercat de Santa Caterina que es desenvolupa en l'època altimperial romana i està relacionada amb els inicis de la ciutat de *Barcino*.

En funció de les estructures recuperades i la gran quantitat de material d'escòries ceràmiques recollides, les restes documentades s'han identificat amb una zona de producció ceràmica suburbial, on podrien produir-se tant ceràmiques comunes com recipients amfòrics. Aquests últims són els que han aportat més informació, tant per la quantitat com per la diversitat de marques recollides, que han permès ampliar el coneixement sobre les possibles produccions a la ciutat i els circuits del vi a la zona.

Paraules clau: Alt imperi. Àmfores. Segells. Terrisseria

En este artículo se presenta la fase de la intervención realizada en el mercado de Santa Caterina que, desarrollada en la época altoimperial romana, se relaciona con los inicios de la ciudad de *Barcino*.

En función de las estructuras recuperadas y la gran cantidad de material de escorias cerámicas recogidas, los restos documentados se han identificado con una zona de producción cerámica suburbial, donde podían producirse tanto cerámicas comunes como recipientes anfóricos. Estos últimos son los que han aportado más información, tanto por la cantidad como por la diversidad de marcas recogidas, que han permitido ampliar el conocimiento sobre las posibles producciones en la ciudad y los circuitos del vino en la zona.

Palabras clave: Alto imperio. Ánforas. Sellos. Alfarería.

Dans cet article nous présentons la phase d'intervention réalisée au marché de Santa Caterina, qui date de l'époque du haut empire romain, et qu'on relie avec les débuts de la ville de *Barcino*.

C'est à partir des structures récupérées et de la grande quantité de tessons de céramiques récupérés, que les vestiges trouvés ont pu être identifiés avec une zone de production de céramique suburbaine, où l'on pouvait produire aussi bien des céramiques communes que des récipients en forme d'amphores. Ce sont ces derniers qui ont apporté le plus d'information sur la quantité et la diversité des marques recueillies et qui nous ont permis d'élargir nos connaissances quant aux probables productions de la ville et aux circuits du vin dans la zone.

Mots-clefs: Haut empire. Amphores. Timbres. Poterie.

Introducció

L'excavació a l'antic mercat de Santa Caterina¹ ha permès recuperar una àmplia seqüència cronològica que es situa entre la prehistòria i l'actualitat. Entre els diversos articles que se n'han ocupat, destacarem el publicat al primer número de la nova època de la revista *Quarhis*,² al qual remetem per situar i contextualitzar el jaciment.

En el present article ens volem centrar en els primers moments de la vida de la ciutat romana de *Barcino* i en les estructures identificades amb aquest moment, que s'han d'associar amb un possible centre productor ceràmic en què, sense cap mena de dubte, la gran quantitat de marques de terrisser documentades és un dels factors més interessants, ja que canvia el panorama de les produccions amfòriques de la ciutat.

Context històric i arqueològic

La colònia romana de *Barcino* es funda en època d'August en una cronologia situada al voltant de l'any 10 aC. Sense estendre'ns gaire sobre les dades històriques, recordem que d'aquests primers moments data el primer recinte defensiu de la ciutat que resguarda una petita àrea d'un es 10 hectàrees on es situen tant edificis públics com zones d'hàbitat de major o menor entitat. Al voltant de les muralles es van desenvolupant diverses zones de creixement suburbial, on es situen estructures o activitats que no es porten a terme a l'interior de la ciutat, i algunes *villae* suburbials i zones de necròpolis.

Arqueològicament, ja des dels anys 80 (concretament el 1984 i el 1986³), amb les intervencions portades a terme durant la construcció de l'aparcament soterrani de l'avinguda de Francesc Cambó, es va començar a parlar d'una zona d'abocament de testar d'àmfores de les formes Pascual 1 i Dressel 2-4, amb presència també d'escòria de ceràmica i rebuig de forn.

No situats a la zona, però si relacionats amb el nostre jaciment per raons de funció, hem de parlar de les altres dues

zones de Barcelona relacionades amb la producció ceràmica d'aquest moment. Són *Nostra Senyora del Port* i *Estadi de Montjuïc*, ambdues amb producció documentada de Pascual 1 i Dressel 2-4, encara que només es documenten com a zones d'abocador, sense cap estructura associada (Revilla, 1995).

Les restes localitzades

Les restes d'aquesta època ocupen la meitat oriental del solar, amb una extensió aproximadament de 3000 metres quadrats i depassen els límits del mateix.

En primer terme, cal apuntar un parell de condicionants a l'hora d'entendre les estructures d'aquest període. En primer lloc, les fonamentacions de les estructures posteriors (bàsicament les del convent gòtic) han afectat les restes de manera molt agressiva. D'altra banda, la feblesa de les estructures i l'exposició als elements en va perjudicar la conservació. Les estructures són tot un seguit de murs que delimiten àmbits poc definits, conservats en llurs nivells de fonamentació, amb orientació nord-est/sud-oest i nord-oest/sud-est, a més d'un pou d'extracció d'aigua i diverses estructures menors. Totes presenten una escassa entitat constructiva i una conservació molt fragmentària. Es situen directament a sobre del terreny natural, o s'excaven dins d'aquest.⁴ La tècnica constructiva emprada és la del lligat en sec de pedres treballades, elements ceràmics (en ocasions amb defectes de cocció) i escòries de ceràmica.

Entre les estructures construïdes, es va recuperar un pou de planta quadrada d'extracció d'aigua de grans dimensions, amb un costat interior d'1,50 m. Els primers dos metres estan construïts amb pedres sense treballar de mida mitjana, amb fragments d'àmfora i peces constructives ceràmiques. La part inferior, excavada en el terreny natural, no presenta cap mena de revestiment i baixa recta fins als 1,10 m, on la paret s'eixampla uns 40 cm tot dibuixant una forma lleugerament globular. També es va recuperar una canalització construïda amb imbrices, que

1. Projecte del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, amb l'autorització del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i el finançament de l'Institut Municipal de Mercats de Barcelona i Foment de Ciutat Vella, S.A. Intervenció a càrrec de l'empresa SAPIC i CODEX Arqueologia i Patrimoni SCCL. La direcció tècnica ha estat de Josefa Huertas Arroyo i Jordi Aguelo i Mas.

2. AGUELO, J.; HUERTAS, J.; PUIG, F. 2005. "Santa Caterina de Barcelona: assaig d'ocupació i evolució". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. *Quarhis*, època II, 1, (Barcelona), p. 11-48.

3. GRANADOS, J.O.; ROVIRA, C. 1987. "Tres nous centres de producció d'àmfores a l'ager de la colònia *Barcino*". *El vi a l'antiguitat*, p. 126-132.

4. Respecte a la cota actual, es situen uns dos metres per sota dels 6,30 msnm actuals.

en formaven tant la base com la coberta, amb orientació nord-est/sud-oest.

Cal destacar la presència de grans retalls al terreny natural farcits de materials diversos, bàsicament fragments d'àmfores, ceràmica comuna i material constructiu. Aquests retalls es localitzen a la meitat més propera a l'avinguda de Francesc Cambó.

A la zona més propera a la cantonada dels carrers Giralt el Pellisser i Colomines, s'ha localitzat diversos estrats amb una gran proporció d'escòries ceràmiques i rebuïjos de forn i també algunes peces deformades durant el procés de cocció.

Interpretació de les restes

Com palesa la planta de fase, les estructures localitzades són d'escassa entitat i malauradament no es poden definir àmbits clars, encara que les orientacions i les alineacions corresponen a una mateixa intenció. L'únic àmbit que es pot resseguir amb claredat marca un espai de concentració d'escòries i capes d'argila cremada que es localitza al sector sud-oriental del solar, i que més que un àmbit construït s'ha d'entendre com la delimitació d'un espai que pot tenir com a funció ser una zona de treball. Al nord d'aquesta zona es situen la majoria dels murs i, tal com es pot apreciar, no es pot aventurar com podrien ser els àmbits que delimitaven, però en canvi, podem veure que a la part central es documenta un mur i, paral·leles a aquest, a uns quatre metres, dues grans pedres quadrangulars i una tercera desplaçada que podrien conformar un espai de forma rectangular. Les bases servirien per recolzar uns pilars de fusta que podrien sustentar un sostre també de materials peribles. Per les característiques de la construcció, podríem parlar també d'alguna zona de treball, encara que sota cobert, al contrari de la primera esmentada. La resta de fonamentacions no permet apuntar gaire cosa més sobre com devien ser aquestes estructures que es conserven parcialment.

Al nord d'aquesta segona zona, es localitza la canalització, els grans retalls a l'argila i el pou d'aigua, que marcaria el final de la zona ocupada en aquest moment. Aquestes estructures estan associades a una important presència d'elements de rebuïg, peces amb defectes de cocció,

escòries i cendres; no podem oblidar que, per exemple, la majoria dels murs estan construïts en part per fragments ceràmics i escòries. D'altra banda, la presència d'escòries de mesures considerables s'ha documentat al primer sector esmentat i anomenat zona de treball.

Una lectura de les diferents dades documentades ens permet veure que les restes situades en aquesta època segueixen un esquema molt clar i que podem relacionar-les amb altres jaciments de característiques similars (Revilla, 1995), associats amb la producció ceràmica. Malauradament, no hem localitzat el forn o forns, que seria el fet més significatiu d'aquest tipus d'instal·lacions, però hi ha d'altres fets que es poden apuntar per argumentar el nostre raonament. Per començar, els diferents àmbits relacionats amb el procés de la producció ceràmica acostumen a ésser d'escassa entitat constructiva, normalment delimiten grans espais per dividir les diferents activitats i es situen a prop de la zona d'abocador. En el nostre cas, com ja hem apuntat, es pot intuir tres zones molt clares. La primera (amb major concentració d'escòries) estaria relacionada amb la zona més propera al possible forn; la segona, ocupada pels murs, delimitarien zones de treball; i la tercera estaria ocupada per una gran zona d'extracció d'argila que es torna a omplir posteriorment amb materials de rebuïg (tant ceràmics com de grans aportacions de nòduls de calç resultants de la neteja de l'argila local).

Com ja hem esmentat, la zona és molt rica en argila apta per a la ceràmica i en les altres matèries primeres necessàries, com l'aigua, amb la presència d'aqüífers naturals (no hem d'oblidar el pou documentat) i la possibilitat d'obtenir combustible als aiguamolls i els boscos propers a Barcino. A més, el lloc gaudeix d'una bona ubicació respecte de les vies de comunicació i els centres urbans. El jaciment es situa a una zona molt propera a la costa, a tocar de les diferents vies i a la zona fora muralles de la colònia de Barcino. Les vies de distribució eren ben fàcils, tant a nivell terrestre com marítim. L'immediat ramal barceloní de la Via Augusta proporcionava una "sortida" dels productes per terra. La proximitat a l'activitat portuària del litoral de la colònia romana, així com la facilitat d'accessos al delta del Llobregat, on es trobarien tant el port de Montjuïc com la zona d'ancoratges del litoral de Les Sorres,⁵ serien arguments força interessants per a qui

5. Sobre el port de Montjuïc i l'ancoratge de Les Sorres, remetem a la lectura dels estudis realitzats per Pere Izquierdo (1997).

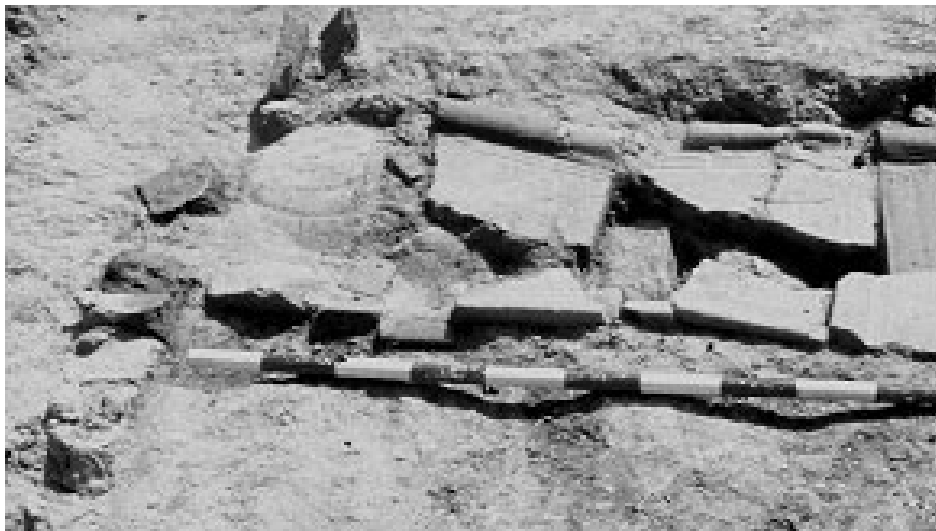

Figura 2
Planta d'un dels murs d'aquest moment.
[Fotografia: J. Huertas]

dedicava la majoria de la seva producció a l'exportació (Revilla, 2001). Finalment, la tipologia ceràmica representada és la típica d'aquest tipus de jaciments. Bàsicament, podríem parlar de producció d'àmfores i, de forma residual, de ceràmica comuna i probablement d'elements constructius, ja que es localitzen els tres tipus productius fets amb els tres tipus d'argila documentats. Per totes aquestes raons, les restes documentades s'han interpretat com una zona de testar lligada a la producció ceràmica.

Produccions del taller

D'aquesta època s'ha documentat un ventall de materials ceràmics força interessants, entre els quals predominen els materials de procedència local i, molt possiblement, de la zona que ens ocupa. Per tal de tenir una visió més aproximada, hem optat per fer una valoració en tants per cent de les peces, obtinguda dels estrats amb major presència de material, per això en algunes ocasions es citen diferents percentatges en funció de les diferències per zones.

Com ja s'ha apuntat anteriorment, el material de procedència forana suposa al voltant d'un 2 % del total del recuperat i està format fonamentalment per la presència de

terra sigil·lada itàlica i cuina africana. Però, sense cap mena de dubte, el material local és el que ens aporta una major informació, ja que en ocasions són peces amb defectes de coccio o deformades, que arriben a suposar el 98% del material. Les peces més representades són les àmfores, amb un 78 % del total del material recuperat. Les formes documentades són bàsicament Pascual 1 (entre el 59 % i el 92 %), i Dressel 2-4 (entre 38% i 4 %), amb una documentació testimonial de formes com la Dressel 7-11 o la Laietania 1, ambdues amb una representació al voltant de l'1 % i no produïdes a la zona. Quant a les pastes representades, se'n localitzen dos tipus molt clarament diferenciats a nivell macroscòpic i que es documenten a les dues formes. Amb una major representació (70 %), una pasta de tonalitat clara, molt bona factura i amb desengreixant poc visible, típica de la zona en un primer moment. Finalment, amb un 28 %, la pasta de color vermellós, amb una forta presència de quars blanc, també típica de la zona. Aquests percentatges ens parlen d'una producció molt primerenca, amb predomini de la pasta clara sobre la vermella i de la forma Pascual 1⁶ sobre la Dressel 2-4.

No parlarem ara de les marques, ja que es tractaran en l'apartat següent, però en funció de les dades abans esmen-

6. En aquests moments està en curs un estudi sobre aquesta forma. La caracterització arqueomètrica de les àmfores Pascual 1 del jaciment de l'avinguda Cambó-Mercat de Santa Caterina, s'està portant a terme dins el projecte «Estudio arqueométrico y arqueológico de la producción y difusión de ánforas del nordeste peninsular durante los S. I aC - I dC (PRODIFAN)» (BHA2003-04589), finançat per la Direcció General de Investigació del Ministerio de Ciencia y Tecnología i la FEDER (Unió Europea). Els resultats de l'anàlisi química per Fluorescència de Raigs X (FRX) i l'anàlisi mineralògica per Difracció de Raigs X (DRX) permetran determinar el tipus de matèria primera amb què han estat fabricades les àmfores, així com la tecnologia emprada en la seva fabricació. L'anàlisi de les propietats mecàniques i elàstiques de les àmfores ens permetrà determinar la resistència mecànica i la tenacitat a la fractura, i la relació d'aquests paràmetres amb la funcionalitat i l'adaptació d'aquests envasos al transport a llargues distàncies. En definitiva, l'estudi arqueomètric ens aportarà noves dades sobre l'organització, el funcionament i la producció d'aquest possible centre productor d'època romana.

tades podem avançar que molt possiblement la majoria de les marques es poden associar a la forma Pascual 1, si bé el fet que només s'hagin localitzat en pivots dificulta assegurar aquesta hipòtesi.

Dins de les ceràmiques comunes, entre les quals es localitzen les mateixes tipologies de pastes que les àmfores, i que es situen entre el 8 % i el 14 % del total, s'ha recuperat una tipologia àmplia, formada per diversos bols, gerres, gibrells, olles, morters, etc. També s'ha recuperat algun fragment de dolium. Deixant de banda el material ceràmic recipient, l'apartat de material constructiu està ben representat, amb la presència de tegula plana (8 %) i imbrex (4 %). Finalment, altres elements ceràmics documentats són diversos pondus troncocònics passats de cocció que formen part d'alguns dels murs.

Els segells

L'aportació de les marques amfòriques del jaciment de Santa Caterina ha canviat la imatge de la producció local a la ciutat de Barcino, ja que si bé en el primer treball de les marques de Barcino s'havien assignat un total de 16 segells a les produccions locals (Berni, Carreras, 2001), les noves dades proporcionen un conjunt de 68⁷ marques, segons sembla, totes produïdes en aquesta terrisseria, que han permès d'ubicar marques antigues incompletes, determinar famílies de marques i aportar-ne de noves.

Sens dubte, per entendre totes les novetats que suposa la troballa de les marques de la terrisseria de l'avinguda Francesc Cambó-Santa Caterina, cal, primer de tot, descriure els segells i les famílies de segells, que apareixen a continuació:

1. A.

Pascual, 1991, núm. 1

La marca A de Santa Caterina està delimitada per una cartela rectangular, igual que una de les marques de Dressel 2-4 del derelict de La Chrétienne H (15-20 dC), i com un altre segell de Port-La Nautique (Bergé, 1990: 119). Ja s'havia documentat anteriorment aquesta marca a Barcino en les excavacions de Correu Vell (ca. 10 aC-14 dC) i a Montcada, les dues en cartela circular.

2. AVC

Pascual, 1991, núm. 30

La marca AVC és relativament poc coneguda, només un exemplar a Torre Trencada (Ciutadella), a més dels trobats a Santa Caterina⁸ Pel que fa a la lectura de la mateixa, bé es podria interpretar com un tria nomina A() V() C(), però hem preferit identificar-la com un cognomina AVC(tus), ja que molts del segells de Santa Caterina identifiquen cognomina servils. A més, el cognomina Auctus el tenim reconegut en dues inscripcions de dos possibles lliberts de Barcino (IRC IV. 158 i 159) (Fabrè et alii, 1997), per la qual cosa és una possible interpretació amb certs arguments.

3. EPAPR. NOVA MARCA⁹

La marca EPAPR representa una novetat epigràfica, que sembla identificar un cognomina servil EPAPHR(oditus) força comú a l'Imperi romà. Malgrat que no s'ha trobat aquest cognomina a la ciutat de Barcino, no seria estrany que hi haguessin lliberts o esclaus amb aquest nom.

4. Φ

La marca Φ ja apareixia per primer cop a Barcino a l'excavació de Correu Vell en un pivot d'àmfora indeterminada (Berni, Carreras, 2001: 117, n. 15). D'altra banda, existeixen exemplars idèntics a Port-La-Nautique en Pascual 1 (Bergé, 1990: 182). Segurament, l'associació amb la Pascual 1 suposaria que té una cronologia inicial, la qual cosa també es podria posar en relació amb la cocció de la pasta, de color cremós, en tots els seus exemplars.

L'aparició de la lletra Φ es troba associada al segell IVLI THEOPHILI que també es trobava a Barcino i a la terrisseria de Vila Vella (Sant Boi). Aquesta lletra grega vindria a substituir les lletres llatines PH, les quals són corrents en noms grecs de lliberts i esclaus. En el cas de la terrisseria de Santa Caterina, aquesta marca es podria associar amb els segells PHLOC, PHILO i PIL.

5. PIL

La lectura d'aquesta marca està en relació directa amb d'altres marques que es troben a la terrisseria de Santa Caterina, com seria PHILO, PLOC i F. De fet, només hi ha

7. Entre les quals LESB, amb 21 exemplars, LAETI, amb 14 exemplars, i EPAPR, amb 9 exemplars, són les més representades.

8. S'ha trobat una marca en Pascual 1 amb ligatura AV a Port La Nautique que podria ser de la mateixa família (BERGÉ, 1990: 177; BLANC-BIJON et alii, 1998: n. 957), també tenim la marca VA a Barcino (BERNI, CARRERAS, 2001: n. 30).

9. Pascual (1991: 59, n. 81) defineix una marca EPA a partir d'un exemplar d'Ostia sense tipologia assignada, segurament de la mateixa família que els exemplars de Santa Caterina.

un altre exemple de PIL a Ruscino (Claustres, 1961: 32) en una àmfora indeterminada, i dos altres exemplars en Pascual 1 a Port-La-Nautique (Bergé, 1990: 196-198). Ja s'havien associat prèviament els segells PIL i PHIL (Blanc-Bijon et alii, 1998: 173-174).

La presència de pasta de color crema suggereix que aquesta marca es produiria en la primera fase de producció de la terrisseria coincident amb Φ o THEOP. Novament, si la lectura correcta és PHIL(), es tractaria d'un altre cognomina servil.

6. PHILO

Una proposta de lectura de la marca seria el cognomina servil Philomenus, conegut a Barcino amb la transcripció Philumene (IRC.IV.124; 201), o bé Philodamus com una altra marca en àmfora Oberaden 74 produïda al Sot del Camp de Sant Vicenç de Montalt (Pascual, 1991, núm. 175). Al mateix centre del Sot del Camp es produeix la marca PHIL, a vegades lligada amb un altre LVOLTEIL (Revilla, 1995).

El segell PHIL està àmpliament distribuït al sud de la Gallia, a Fréjus, Allées de Tourny en Pascual 1, dos a la Chrétienne H (15-20 dC) en Dressel 2-4, 6 a Les Fourmiguies (circa 50 dC) en Dressel 2-4 i 1 a Sud-Lavezzi C (15-25 dC).

7. I

Aquesta marca no és gaire freqüent i tan sols apareix a Malard (Falguera, 1993: 60) i a Cap de Volt (Pascual, 1991), en àmfores Pascual 1 en els dos casos. La datació de Cap de Volt (10 aC-5 dC) confirmaria una datació antiga per a la marca, que també evidencia la pasta crema de la primera fase de producció de la terrisseria de Santa Caterina.

8. PLOC

Aquí s'ha identificat com un tria nomina, però podria tenir d'altres lectures. Es coneixen dos exemplars d'aquesta marca en Dressel 2-4 a Castra Pretoria (Roma) (CIL XV.3506b.2) i al golf de Fos (Amar, Liou, 1984). Les marques recollides presenten ambdues pastes ceràmiques, potser perquè es produeixen en un moment de transició.

9. LAETI. NOVA MARCA¹⁰

Una altra marca nova que sembla identificar un cognomina itàlic; de fet, Laeti és un cognomina comú a Ligúria i Roma. Malgrat que no es troba a la ciutat de Barcino, sí que és present a la província d'Hispania, com també ho són els seus derivats, com Laetili. Resulta suggerent la vinculació entre la marca tarraconense i la mateixa marca gala en Pascual 1, si bé no es disposa de cap documentació que la faci viable. A diferència dels altres cognomina de marcat caràcter servil, Laeti és una marca que indica la presència de ciutadà lliure, potser d'origen itàlic, participant en la producció vinícola de la Laietània.

Pel que fa a les pastes ceràmiques, hi ha un fet significatiu: aquesta marca es troba tant en la versió oxidant vermella com en les de color crema, per tant, potser identifica un moment de transició entre les dues tècniques de cocció.

10. LESB

Pascual, 191, núm. 122

La marca LESB ja havia aparegut per primer cop en l'estudi de l'any 2001 en una excavació de l'Arxiu Administratiu (Berni, Carreras, 2001: 119, n. 20) i existeix un paral·lel en Pascual 1 trobat a Burdeus (Pascual, 1991: n. 122). En el primer treball s'havia indicat la possibilitat que LESB fos una producció del Pla de Barcelona, a partir de la seva pasta ceràmica, possibilitat que es confirma amb la troballa multitudinària d'aquesta marca en la terrisseria de Santa Caterina.

11. O

Igual que les marques C del primer estudi de segells de Barcino (Berni, Carreras, 2001), es tracta d'una marca incisa sense cartel·la. Fins ara no es coneixen paral·lels d'aquesta marca.

12. P

La marca és coneguda en Dressel 2-4 a Badalona sobre pivots amb dues datacions de principis del segle I dC i d'un context de Claudi. Hi ha diverses variants que es documenten també a Sant Boi, Caldes de Montbui, Sant Miquel de Martres, Empúries, Port-la-Nautique, Torre Llauder, Bram, Fos-sur-Mer, Narbona, Burdeus, Alles de

10. Existeix una marca idèntica en Pascual 1 gales produïdes a la vila d'Aspiran (GENTY; FICHES, 1978), si bé les àmfores gales presenten una ligatura (AET), mentre que les marques de Santa Caterina només tenen ligatura (AE). Es van documentar a Aspiran un total de 23 exemplars d'aquesta marca.

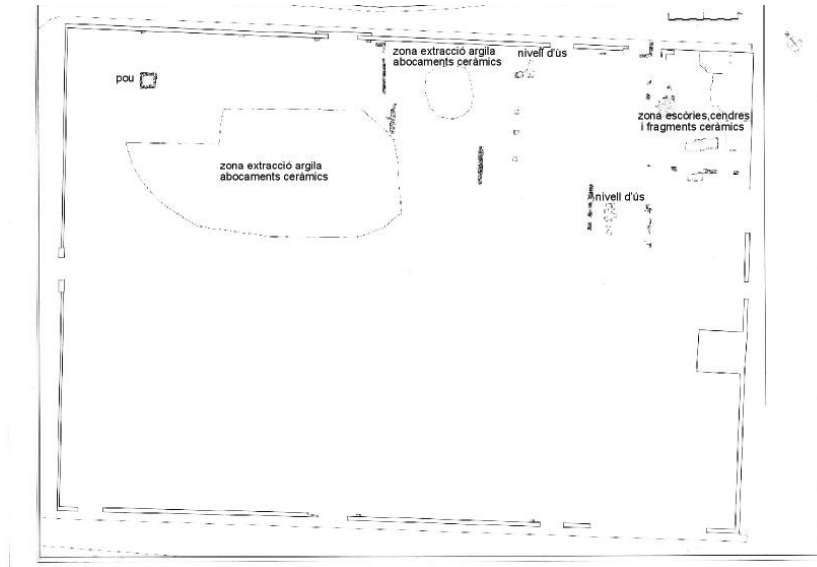

Figura 1

Planta general de les restes. [Dibuix: Codex, SCCL. Judit Vico]

Tourny. Dos derelictes, els Ullastres (50 aC-25 dC) i Planier I (1-15 dC), proporcionen les datacions més precises d'aquesta marca en dues tipologies diferents, Pascual 1 i Dressel 2-4 respectivament. Les marques com P, d'un únic caràcter, segurament pel fenomen de l'homonímia, van ser produïdes a més d'un lloc, com Sant Miquel de Martres i Vila-Vella (Sant Boi), a més de Santa Caterina.

13. PRI

Aquesta marca ja s'havia trobat anteriorment a Barcelona, a les excavacions de rasa de la Catedral i Pia Almoina. La proximitat d'aquestes dues excavacions a Santa Caterina acaba de confirmar l'origen barceloní d'aquesta marca. Malgrat això, no es pot descartar que es produís la mateixa marca a d'altres terrisseries, com Can Pedrerol (Castellbisbal del Vallés) (Comas, 1997) i Can Collet (Llinars del Vallès) (Revilla, 1995), a causa del fenomen de l'homonímia, o repetició dels mateixos noms a les marques. La marca PRI segurament identifica un altre cognomina servil com PRI(mus), PRI(mulus), PRI(mitivus), PRI(vatus), PRI(mianus) etc., que demostra una pauta comuna en les marques. Aquest cognomina són força corrents en l'epigrafia monumental de la colònia de Barcino, així, Priminianus (IRC.IV.141), Primigenius (IRC.IV.167; 178; 206), Primio (IRC.IV.158), Primitivus (IRC.IV.118; 202; 257), Primulus (IRC.IV.138; 157; 176), Primus (IRC.IV.107; 108; 188; 206) i Privatus (IRC.IV.203; 207; 233) (Fabre et alii, 1997).

S'han trobat d'altres exemplars d'aquest segell a Torre d'en Gaumes i Cotaina (Alaior, Menorca) (De Nicolás,

1979) en àmfora indeterminada, mentre que l'exemplar de Badalona és una Dressel 2-4 (Comas, 1997).

La datació de la marca es situa cap al 15-20 dC d'acord amb la cronologia del derelict de la Chrétienne C, la qual cosa coincidiria amb la fase de cocció oxidada de pasta vermella, que també sembla la més tardana.

14. T

Una marca ben coneguda en les troballes de diversos derelictes com Els Ullastres, Cap de Volt i Sud-Lavezzi C. La simplicitat de la marca potser indica que hi havia més d'un lloc de producció. Tant al Cap de Volt (10 aC-5 dC) com als Ullastres (50 aC-25 dC) es troba en àmfores Pascual 1, com en els tres exemplars documentats a Port-la-Nautique (Bergé, 1990). La presència d'una pasta ceràmica color crema, associada a una primera fase de producció de la terrisseria, també coincidiria amb aquestes datacions.

D'altra banda, els dos exemplars de Sud-Lavezzi es troben en Dressel 2-4 en cronologies del 15-25 dC.

15. THEOP

Associat a IVLI THEOPHILI (Pascual, 1991: núm. 114) Novament, una marca amb un cognomina servil, del qual tenim un altre centre de producció a Sant Vicenç dels Horts en àmfores indeterminades (Caralt et alii, 1989) amb dos exemplars i una altra evidència a la terrisseria de Vila Vella (Sant Boi) (López Mullor, 1988: 235). Tal com es suggeria en el primer estudi de les marques de Barcelona, arran d'un segell IVLI THEOPHIL (Berni,

Carreras, 2001: 118, n. 18), sembla que una família Iulia tenia dos lliberts, Theophilus i Anicetus,¹¹ que farien la funció d'institor o agents comercials, en l'explotació del vi de les finques en l'eix Barcino-Narbo.

La variant THEOP no és tan coneguda com la composta IVLI THEOPHIL, si bé segurament de la mateixa família. Cal recordar que la variant IVLI THEOPHIL apareix a Cap de Volt (10 aC-5 dC), i com que el present exemplar apareix amb la pasta de color crema, segurament correspon a una primera fase de producció de la terrisseria. Un altre fet destacat és la producció d'una mateixa marca almenys a tres terrisseries properes (Sant Vicenç dels Horts, Vila Vella i Santa Caterina), la qual cosa demostraria el lligam entre finques, centres de producció d'àmfores i llocs d'embarcament.

Consideracions finals

Com s'ha presentat al llarg de l'article, ens trobem davant d'una troballa que ens permet un millor coneixement de com era la Barcino que s'estenia més enllà de les muralles de la ciutat. En un article publicat al número anterior d'aquesta revista, ja es va parlar de les possibilitats que ofereix el jaciment per poder establir una possible proposta de centuriació al voltant de la ciutat. No insistirem en el tema, però sí és interessant veure com l'espai i el límit de la propietat està molt marcat, amb una distribució de les restes en una zona molt concreta. La manca d'estructures a la resta del solar ens permetria apuntar un possible ús agrícola, encara que sense descartar que la zona de producció ceràmica es pogués estendre amb elements triplex no conservats.

Malauradament, les restes documentades no permeten un coneixement exhaustiu de com s'organitzaven aquests tipus de centres productors, malgrat que es pot apreciar una divisió per sectors: sector relacionat amb l'extracció o tractament de les matèries primeres, sector d'elaboració i sector associat al forn.

La producció de Santa Caterina sembla que cobreix un ampli ventall cronològic, des dels primers anys de la fundació de la colònia, ja que existeixen marques datades entre el 10 aC i el 5 dC (Cap de Volt) fins a, com a mínim,

el 20 dC, segons les marques datades pel derelict de la Chrétienne C (15-20 dC). Segurament, algunes de les marques tenen continuïtat més enllà d'aquesta data. Sí que s'observa una coincidència cronològica d'algunes marques, així com una evolució tipològica i de tipus de cocció de l'àmfora.

D'acord amb les datacions relatives dels paral·lels d'aquestes marques, tot indica que la pasta oxidada de color blanc serà comuna en la producció d'aquesta terrisseria, al voltant del 10-15 dC, moment en què apareixen els primers exemplars de pasta oxidada de color vermell. Segurament, aquest canvi de tècnica s'ha de fer coincidir amb un canvi d'envàs, que passa majoritàriament a ser Pascual 1 a Dressel 2-4. Les dificultats de vincular els pivots amb marca a una tipologia, sia Pascual 1 sia Dressel 2-4, fa difícil demostrar aquest punt, si bé en d'altres terrisseries, com Can Feu (Sant Quirze del Vallès) s'ha observat un fenomen similar.¹² La transició d'una tècnica a una altra coincideix amb la producció d'algunes marques que es troben en ambdues pastes.

Tal com es pot observar, la terrisseria de Santa Caterina produeix 15 segells tipus (dos localitzats per primera vegada), que a excepció d'uns pocs casos (p.e. PHILO, PIL, PLOC) sembla que no estan associats entre si. Això voldria dir que cadascuna d'aquestes marques identificava un personatge diferent, per tant, sembla que el segell no identificaria el propietari de la terrisseria, almenys en tots els casos, perquè això significaria l'existència d'un canvi de propietari cada dos anys (15 marques en 30 anys, de 10 aC a 20 dC), sinó que identificarien personatges relacionats amb la producció del vi o de les àmfores a la Tarraconense.

Un gran nombre de les marques són cognomina abreuats, com THEOPHIL, PHILO, LESB, LAETI, PRI, AVC, EPAPR, o combinació de nomina i cognomina, com PLOC. Molts d'aquests cognomina semblen identificar noms orientals, que designarien personatges d'origen servil o lliberts. Si fossin noms de lliberts, podrien identificar propietaris o agents (institores) de propietaris del Pla de Barcelona, amb terres dedicades a la producció vinícola i que embarcaven els seus excedents al port de Barcino.¹³ La proximitat a un port com Barcino, on les

11. Per això tenim marques compostes d'IVLI ANICETI i IVLI THEOPHILI amb seu a Vila-Vella (Sant Boi) i potser, per extensió, a d'altres punts del Baix Llobregat i Barcelonès.

12. A Can Feu en una primera època que va des del 10 aC fins al 15 dC es produeixen Pascual 1 amb pastes de color ocre clar, però a partir del 15 dC es produeixen tant Pascual 1 com Dressel 2-4, si bé el color de la pasta és un vermell intens (CARBONELL I FOLCH, 1998).

13. En d'altres treballs (CARRERAS, 1998) ja s'ha argumentat sobre la possible localització del port de Barcino al final de l'actual Via Laietana, on es troba Correus, a partir de les evidències arqueològiques i la concentració d'escombreres.

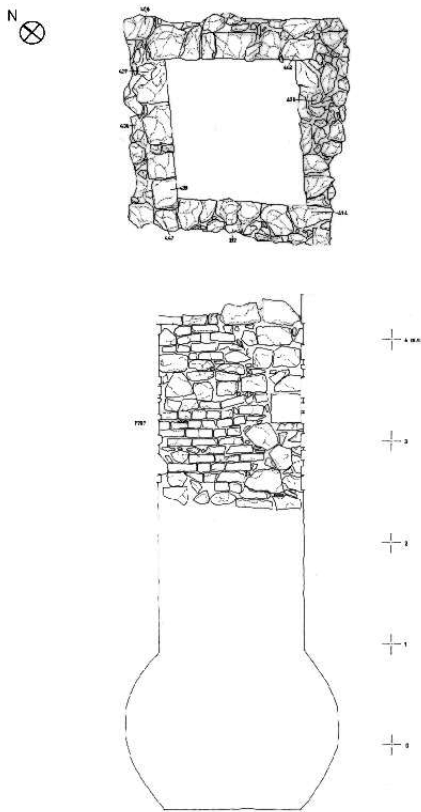

Figura 3
Alçat i secció del pou altimperial. [Dibuix: Codex. SCCL. J. Vico]

mercaderies podien ser embarcades cap als principals ports de la Mediterrània, faria innecessari l'envasament dels productes en la mateixa propietat o fundus, ja que era més convenient portar el vi cap a la colònia en odres o bótes per tal que les terrisseries locals manufactuessin les àmfores en què es comercialitzarien.¹⁴

Així doncs, molts dels vaixells haurien sortit del port de Barcino carregant no tan sols productes del Pla sinó també àmfores de viles properes situades en les actuals comarques del Barcelonès, Baix Llobregat i Vallès Occidental (Carreras, Berni, 2002). D'alguna manera, la colònia de Barcino exerciria de centre comercial d'un ter-

ritori molt més ampli que el de la mateixa colònia. Les troballes de Santa Caterina, a més de confirmar aquest punt, permeten reconèixer l'origen d'algunes marques no classificades, i fins i tot atribuir un origen a alguns carregaments.

Aquestes evidències permeten situar la producció i la vida de l'assentament en relació estreta amb l'inici de la vida de la colònia, al voltant del canvi d'era i el seu moment final, com a molt tard, a mitjan segle I dC. Aquest ventall cronològic està força documentat en jaciments de característiques similars situats al llarg de tota la costa de la Laietània i s'ha de relacionar amb els canvis en la producció i comercialització del vi de la zona (Revilla, 2001). El jaciment de Santa Caterina s'ha d'entendre dins d'una zona més extensa, que seria el barri de la Ribera, relacionada amb el port de la ciutat antiga on nombroses excavacions han documentat un nombre important d'àmfores i restes d'àmfores passades de cocció, malgrat que les estructures del forn no s'han documentat. Així, una de les primeres troballes, al carrer Montcada, s'acaba de confirmar amb les excavacions de Sant Cugat del Rec (Princesa 21), que seria la continuïtat d'aquesta terrisseria. També al carrer Argenteria s'havia documentat una extraordinària densitat d'àmfores tarraconenses.

Així doncs, malgrat que ja fa uns anys que es coneixia l'existència d'una terrisseria a l'avinguda Francesc Cambó, ara és confirmada pels recents descobriments de l'excavació del mercat de Santa Caterina, que canvien la panoràmica de la producció d'àmfores al Pla de la Ciutat.

14. Aquesta mena d'organització de les terrisseries d'àmfores properes a les vies de transport fluvial i marítim és molt comú a la província de la Bètica (REMESAL, 1986), on les viles productores de l'oli es trobaven lluny de la riba del Guadalquivir, mentre les terrisseries estaven al costat del riu.

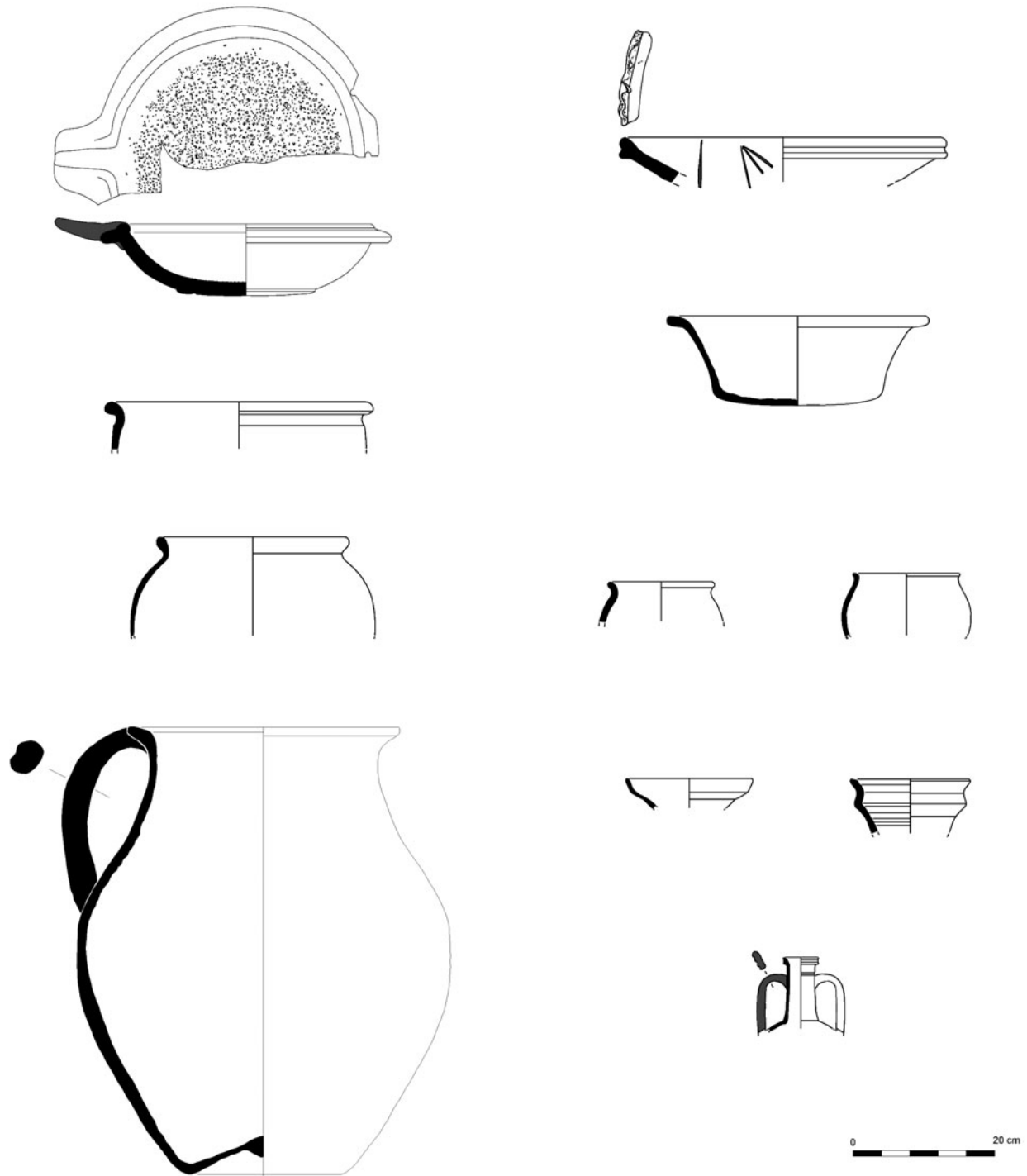

Figura 4
Formes de ceràmica comuna. [Dibuix: Codex SCCL. J. Huertas]

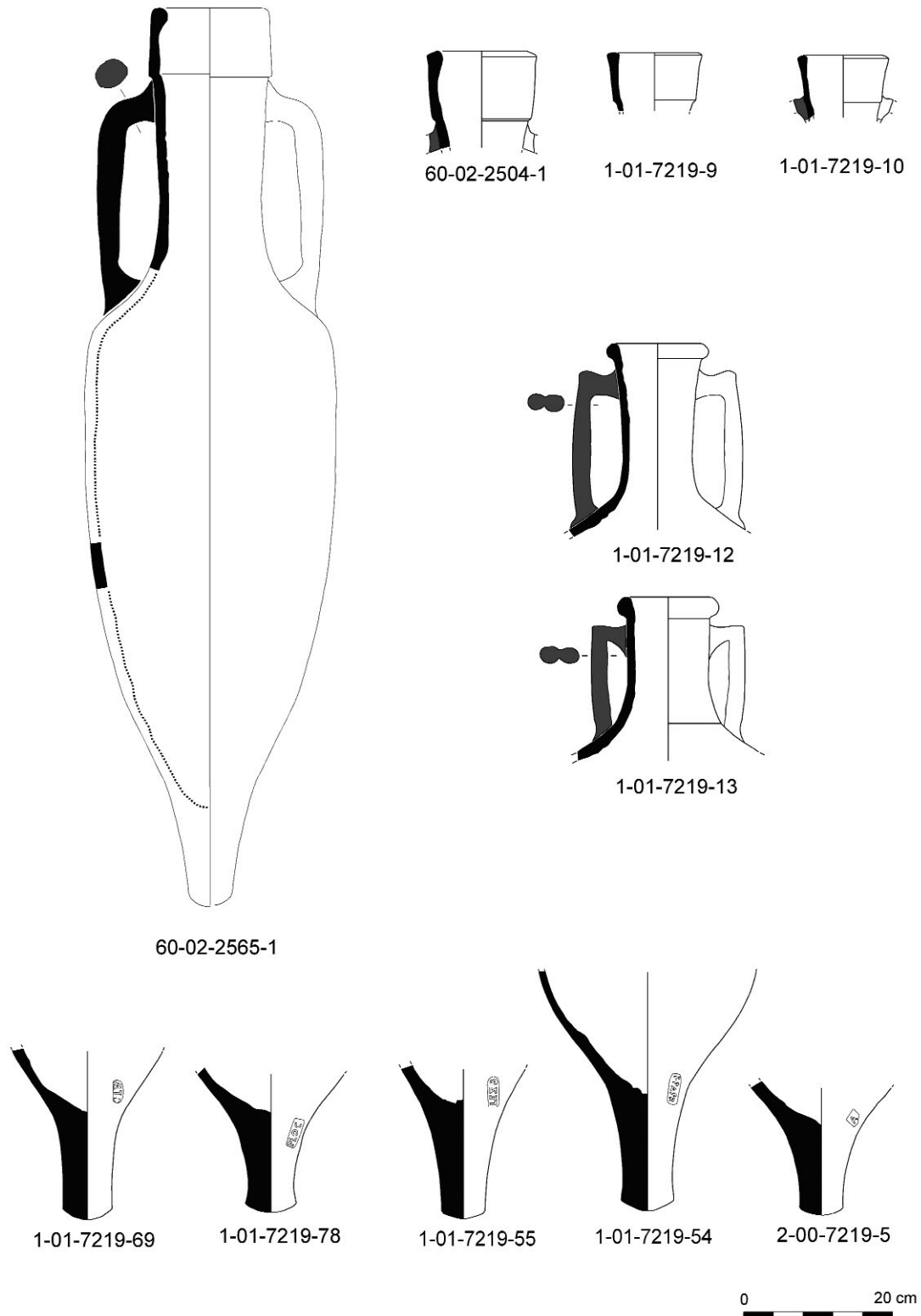

Figura 5

Formes d'àmfores documentades i exemples de la situació de les marques. Tipologia Pascual 1 i Dressel 2-4. [Dibuix: Codex SCCL. J.Huertas]

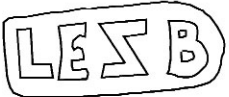

		
1	2	3
		
4	5	6
		
7	8	9
		
10	11	12
		
13	14	15

Figura 6
Marques documentades al jaciment.

BIBLIOGRAFIA

AGUELO, J.; HUERTAS, J. en premsa. "El solar del Mercat de Santa Caterina de Barcelona al llarg del temps". *II Jornades d'arqueologia a les comarques de Barcelona (2003)*.

AGUELO, J.; HUERTAS, J. 2004. "Del convent al Mercat de Santa Caterina (Barcelona). 1823-1848. Arqueologia i documentació". *VIII Congrés d'Història de Barcelona (2003)*. *Quaderns d'Història*, núm. 10. Barcelona, p.113-120.

AGUELO, J.; HUERTAS, J. 2004. "Les reformes del convent de Santa Caterina de Barcelona als segles XVI-XVIII. Els resultats de la recerca arqueològica". *V Congrés d'Història Moderna de Catalunya (2003)*. Pedralbes. *Revista d'Història moderna*, 23-II, p. 749-762.

AGUELO, J.; HUERTAS, J. 2004b. "Les vaixelles d'època moderna del convent de Santa Caterina de Barcelona als segles XVI-XVIII. *V Congrés d'Història Moderna de Catalunya (2003)*. Pedralbes. *Revista de Història moderna*, 23-II, p. 763-772.

AGUELO, J.; HUERTAS, J.; PUIG, F. 2002. "El convent de Santa Caterina de Barcelona". *L'art gòtic a Catalunya*, vol. I, p. 211-218.

AGUELO, J.; HUERTAS, J.; PUIG, F. 2003. "El convent de Santa Caterina de Barcelona. L'aportació de l'arqueologia". *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya (2002)*. Sant Cugat del Vallès, vol. I, p. 78-86.

AGUELO, J.; HUERTAS, J. 2003. "Un conjunt de materials del segle XV del jaciment de l'antic mercat de Santa Caterina de Barcelona. *II Congrés d'Arqueologia*

- Medieval i Moderna a Catalunya. (2002). Sant Cugat del Vallès, vol. I, p. 290-294.
- AGUELO, J.; HUERTAS, J.; PUIG, F. 2005. "El convent de Santa Caterina de Barcelona". *Tribuna d'arqueologia* (2001-2002), p. 207-222.
- AGUELO, J.; HUERTAS, J.; PUIG, F. 2005. "Santa Caterina de Barcelona: Assaig d'ocupació i evolució". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*, Quarhis, època II, 1. (Barcelona). p. 11-44.
- AGUELO, J.; HUERTAS, J. 2005. "El món de la mort entre els segles XIII i XIX al convent de predicadors de Santa Caterina de Barcelona". *Revista d'Arqueologia Medieval*, núm. 1 (Barcelona).
- AMAR, G.; LIOU B. 1984. "Les estampilles sur amphores du golfe de Fos". *Archaeonautica*, 4, (CNRS, París), p.145-211.
- BARREDA, A. 1998. "La gens Mussidia en las ánforas Pascual 1". *Il Col-loqui del vi a l'antiguitat*. Badalona, p. 332-340.
- BERGÉ, A. 1990. "Les marques sur amphores Pascual 1 de Port-la-Nautique". *Cahiers d'archéologie subaquatique*, 9, p. 131-201.
- BERNI, P.; CARRERAS, C.; REVILLA, V. 1998. "Sobre dos nuevos Cornelii del vino Tarraconense". *Laietania*, 11, p.111-123.
- BERNI, P.; CARRERAS, C. 2001. "El circuit comercial de *Barcino*: reflexions al voltant de les marques amfòriques". *Faventia*, 23/1, p. 103-129.
- BLANC-BIJON, V.; CARRÉ, M.B.; HESNARD, A.; TCHERNIA, A. 1998. *Recueil de timbres sur amphores romaines II*. Aix-en-Provence.
- CARALT, F.; MOLIST, N.; SAGRISTÀ, J. 1989. "L'assentament romà de Sant Vicenç dels Horts". *I Jornades Arqueològiques del Baix Llobregat (1989)*. Castelldefels, p. 374-382.
- CARBONELL, E.; FOLCH J. 1998. "La producció de vi i d'àmfores a la vil·la de Can Feu". *El Vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani Occidental. II Col·loqui d'Arqueologia Romana (1998)*. Badalona, p. 289-293.
- CARRERAS, C. 1998. "Els abocadors del món romà. El cas de *Londinium* i *Barcino*". *Pyrenae*, 29, p. 147-160.
- CARRERAS, C.; BERNI, P. 2002. "Microspatial relationships in the Laietanian wine trade: shipwrecks, amphora stamps and workshops". *Vivre, produire et échanger: reflets méditerranéens*. Montagnac, p. 359-370.
- CARRERAS, C.; OLESTI, O. 2002. "Denominació d'origen M.PORCI: reflexions al voltant d'una marca d'àmfora tarraconesa". *Laietania*, 13, p. 177-190.
- CARRERAS, C.; OLESTI, O.; BERNI, P. en premsa. "La Gens Licinia y el Nordeste Peninsular. Una aproximación al estudio de las formas de propiedad y gestión de un rico patrimonio familiar".
- CLAUSTRES, G. 1961. "Inscriptions antiques en Roussillon". *Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrenées-orientales*, 66. (Perpignan), p. 145-169.
- COCKLE, H. 1981. "Pottery manufacture in Roman Egypt: a new papyrus". *JRS* 71, p. 87-97.
- COMAS, M. 1997. *Baetulo. Les marques d'àmfora*. Barcelona.
- DE NICOLAS, J.C.D. 1979. "Epigrafía anfórica de Menorca". *Revista de Menorca*, LXX, p. 5-80.
- FABRÉ, G.; MAYER, M.; RODÀ, I. 1997. *Inscriptions romaines de Catalogne. IV Barcino*. París.
- FALGUERA, J.M. 1993. "Les fouilles de Malard à Narbonne. Résultats préliminaires d'un sondage sur un lit d'amphores du 1er siècle après J.C.". *Cahiers d'Archeologie Subaquatique*, 11. Fréjus.
- GENTY P.Y.; FICHES, J.L. 1978. "L'atelier de potiers gallo-romain d'Aspiran (Hérault). Synthèse des travaux de 1971 à 1978". *Figlina*, 3, p. 71-92.
- GISBERT J.A. 1987. "La producció de vi al territori de Dianium durant l'Alt Imperi. El taller d'àmfores de la vil·la romana L'Almadrava (Setla-Mirrarosa-Mirafior)". *El vi a l'Antiguitat. Economia producció i comerç al Mediterrani Occidental (1985)*. Badalona, p. 104-118.

- GRANADOS, J.O.; ROVIRA, C. 1987. "Tres nous centres de producció d'àmfores en l'àger de la colònia de Barcino". *El Vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani Occidental. I Col·loqui d'Arqueologia Romana (1985)*. Badalona, p. 126-132.
- LIU, B. 1993. "Inscriptions peintes sur les amphores de Narbonne (Port-la-Nautique)". *Archeonautica*, 11, p. 135.
- LÒPEZ MULLOR, A. 1998. "El centre productor d'àmfores de Sant Boi de Llobregat (Barcelona)". *El Vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani Occidental. II Col·loqui d'Arqueologia Romana (1985)*. Badalona, p. 233-245.
- LÔS, A. 1992. "Les intérêts des affranchis dans l'agriculture italienne". *MEFRA* 104-2, p. 709-753.
- MIRÓ, J. 1985. "Les fonts escrites i el vi del Conventus Tarraconensis". *Pyrenae*, 21, p. 105-112.
- MIRÓ, J. 1988. *La producción de ánforas romanas en Catalunya. Un estudio sobre el comercio de vino de la Tarraconense (siglos I aC- I dC)*. BAR Int. Ser. 488. Oxford.
- OLESTI, O. en premsa. "Propiedad de la tierra y élites locales. El ejemplo del *ager Barcinonensis*". Homenatge Clavel-Leveque.
- PALET, J.M. 1997. *Estudi territorial del Pla de Barcelona*. Barcelona.
- PASCUAL, R. 1991. *Índex d'estampilles sobre àmfores catalanes*. Barcelona.
- RATHBONE, D. 1993. *Economic rationalism and rural society in the third century A.D. Egypt*. Cambridge.
- REMESAL, J. 1986. *La annona militaris y la exportación de aceite bético a Germania*. Madrid.
- REVILLA, V. 1995. *Producción cerámica, viticultura y propiedad rural en Hispania Tarraconensis*. Barcelona.
- REVILLA, V. 2004. "Ánforas y epigrafía anfórica en Hispania Tarraconensis". En J. Remesal [ed.] *Epigrafía anfórica*. Barcelona, p. 159-196.
- RODÀ, I. 1989. "Gentilicios etruscos en Tarraco". *Secondo Congresso Internazionale Etrusco (1985)*. Florència, Roma, p. 1620-1621.
- SOLIN, H.; SALOMIES, O. 1988. *Repertorium nominum gentilium et cognominum Latinorum*. Hildesheim.
- TREMOLEDA, J. 1997. "Publius Usulenus Veiento, un magistrat narbonès amb propietats al nord de la Tarraconense". *XI Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*. Puigcerdà, p. 231-241.
- TREMOLEDA, J. 2003. "El cónsul Cn.Léntulo Augur y las inversiones de la aristocracia romana". *Athenaeum*, XCI-1, p. 29-52.